Isaac Asimov

S-A PIERDUT UN ROBOT

Din volumul EU, ROBOTUL (I, Robot)

Următoarea mea întâlnire cu Susan Calvin avu loc în faţa uşii biroului ei, unde o mulţime de lume făcea coadă. Îmi spuse:

— Ei, tinere, cum îţi ies articolele?

— Bine – i-am răspuns. Le dădusem o formă conform viziunii mele, dramatizasem osatura simplă a povestirii ei, adăugasem dialogurile şi făcusem câteva mici modificări. N-aţi vrea să vă uitaţi prin ele, să vedeţi dacă nu mi-am permis prea multă libertate sau dacă pe alocuri nu s-a strecurat vreo inexactitate?

— Ba da. Hai să mergem la bufet. Putem lua acolo o cafea.

Părea bine dispusă, aşa că pe culoar am încercat să mai scot ceva de la ea.

— Doamnă Calvin, mă întrebam dacă…

— Poftim?

— Dacă n-aţi vrea să-mi povestiţi câte ceva din istoria roboţilor.

— Da, sunt convinsă că ţi-am spus destule poveşti.

— E adevărat. Numai că ceea ce mi-aţi istorisit până în prezent nu prea are legătură cu contemporaneitatea. Vreau să spun că n-a existat decât un singur robot în stare să citească gândurile oamenilor, staţiile solare sunt depăşite şi demodate, iar munca roboţilor în mină a devenit de mult un lucru curent. Aş vrea ceva despre călătoriile interstelare. Sunt numai douăzeci de ani de când s-a inventat motorul hiperatomic şi se spune că ar fi o invenţie robotică. Care-i adevărul?

— Călătoriile interstelare? Rămase pe gânduri.

Ne aflam la bufet; eu îmi comandasem un prânz complet, ea nu ceruse decât o cafea.

— N-a fost pur şi simplu o invenţie robotică, lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa. Dar, se înţelege, că până ce n-am

perfecţionat creierul, n-am putut ajunge prea departe. Deşi am încercat; am încercat din răsputeri. Primul meu contact (direct, să ne înţelegem) cu cercetările interstelare a fost în 2029, când s-a pierdut un robot…

Pe Hyperbază măsurile fuseseră luate în asemenea viteză frenetică, încât puteau fi comparate cu un strigăt de isterie. Enumerându-le în ordine cronologică şi după gradul de disperare, sunau cam aşa:

1. Suspendarea întregii activităţi a Circuitului Hyperatomic care cuprinde Staţiile celei de-a 27-a grupări asteroidale.

2. Tot acest volum spaţial fusese, practic vorbind, eliminat din sistem. Nimeni nu putea pătrunde fără permis, şi nimeni nu-l putea părăsi, sub nici un motiv,

3. Cu o navă guvernamentală specială, care făcea patrulă, fură expediaţi spre Hyperbază, dr. Susan Calvin şi dr. Peter Bogert – respectiv specialistul principal în psihorobotică şi directorul secţiei matematică a firmei „Roboţii americani”.

Până atunci, Susan Calvin nu părăsise niciodată suprafaţa pământului, şi nici de data aceasta nu avea nici cea mai mică dorinţă să se despartă de ea. Într-o epocă atomică, în care problema la ordinea zilei era circuitul hiperatomic, ea rămăsese destul de provincială. Era nemulţumită de călătorie şi nu pe deplin convinsă de necesitatea deplasării. În vreme ce lua primul dejun pe Hyperbază, nemulţumirea i se putea citi pe fiecare cută a feţei ei, cam trecută şi lipsită de frumuseţe.

De altfel, şi paloarea sclivisită a doctorului Bogert dovedea o anumită atitudine plictisită. Generalul-maior Kallner – şeful acţiunii – nu uită o clipă măcar să-şi păstreze pe figură o expresie de spaimă.

Pe scurt, prânzul se desfăşură într-o atmosferă nu tocmai agreabilă şi mica şedinţă a celor trei, care urmă imediat, începu sub auspicii nefavorabile.

Kallner – cu chelia strălucitoare şi uniforma atât de nepotrivită cu starea lor de spirit – atacă problema stingherit:

— Povestea-i foarte ciudată, dragă domnule şi stimată doamnă. Vă mulţumesc că aţi răspuns la apelul meu cu atâta promptitudine şi fără să cereţi explicaţii în prealabil. Ne vom strădui însă să remediem această lipsă. S-a pierdut un robot. Toată activitatea a fost întreruptă şi nu va putea fi reluată până

ce nu dăm de urma lui. N-am reuşit singuri şi ne dăm seama că avem nevoie de ajutorul unor experţi calificaţi.

Generalul găsise, probabil, că nu prezentase situaţia destul de patetic. De aceea, continuă pe un ton disperat:

— Cred că nu este nevoie să vă vorbesc despre importanţa muncii noastre de aici. Peste 80% din investiţiile făcute pentru cercetările ştiinţifice au mers la noi.

— Da, ştim – spuse Bogert amabil. „Roboţii americani” încasează drepturi de întrebuinţare considerabile de pe urma roboţilor.

Susan Calvin introduse în dialog o notă dură şi acră:

— Aş vrea să ştiu cauza pentru care i se acordă atâta importanţă unui robot şi să-mi explicaţi cum de nu l-aţi reperat încă?

Generalul îşi întoarse spre ea faţa congestionată şi-şi umezi buzele.

— La drept vorbind, l-am cam reperat noi. Apoi continuă torturat: Uite, să vă explic. De îndată ce robotul n-a răspuns la apel, am declarat stare de alarmă şi a fost întreruptă orice activitate pe Hyperbază. Cu o zi înainte ne-a sosit o navă, care a adus doi roboţi pentru laboratoarele noastre. Aveam în total şaizeci şi doi de roboţi de… hm, hm… de acelaşi tip, care urmau să fie livraţi în alte părţi. Cifra o ştim cu precizie. În privinţa ei nu încape nici un dubiu.

— Da? Dar ce legătură are?

— Când am văzut că nu găsim nicăieri robotul care lipsea – şi vă asigur că dacă la noi s-ar fi rătăcit un fir de iarbă, tot l-am fi găsit – ne-am apucat să numărăm roboţii de pe navă. Erau acum 63 la număr.

— După câte înţeleg, al şaizeci şi treilea era poznaşul care lipsea?

Ochii doctorului Calvin se întunecară.

— Da, dar nu avem nici un mijloc de a-l deosebi de ceilalţi.

Se lăsă o tăcere de plumb, în timp ce ceasul electric bătu de unsprezece ori, după care robopsihologul spuse:

— Foarte ciudat! Iar colţurile buzelor i se lăsară în jos. Peter! I se adresă ea intrigată, colegului ei – ce tip de roboţi se folosesc pe Hyperbază?

Dr. Bogert ezită, apoi zâmbi palid:

— Este un subiect considerat până în prezent cam delicat, Susan.

— Da, până în prezent – spuse ea repede. Dar de vreme ce există şaizeci şi trei de roboţi de acelaşi tip, dintre care unul este cel care vă lipseşte – şi nu-i puteţi stabili identitatea – nu văd de ce nu vă mulţumiţi cu oricare din cei 63 de roboţi identici? Puteţi să-mi explicaţi de ce? De ce a fost nevoie de intervenţia noastră?

Bogert spuse resemnat:

— Dacă-mi dai voie, Susan… Pe Hyperbază sunt folosiţi câţiva roboţi, pe al căror creier n-a fost imprimată în întregime legea întâi.

— N-a fost imprimată?

Calvin se lăsă pe speteaza scaunului.

— Aha! Şi câţi roboţi de felul acesta există?

— Puţini. Au fost făcuţi din ordinul guvernului sub consemnul secretului absolut. Nimeni n-a fost încunoştiinţat în afară de cei din conducere, pe care comanda îi privea direct. Dumneata, Susan, nu te numărai printre ei. În orice caz, eu n-am nici o vină.

Generalul îl întrerupse, ca unul ce se afla în cunoştinţă de cauză:

— Aş vrea să vă explic mai pe larg. Nu ştiam că dr. Calvin nu cunoaşte situaţia. Nu mai e nevoie să vă reamintesc, dr. Calvin, că pe Planetă a existat dintotdeauna o puternică opoziţie contra roboţilor. Unicul argument al guvernului împotriva radicalilor fundamentali, în această problemă, este faptul că roboţii sunt construiţi – toţi, fără excepţie – în aşa fel, încât să nu poată călca prima lege – care-i împiedică să aducă vreun prejudiciu omului, indiferent de împrejurare.

Noi însă am fost constrânşi să folosim câţiva roboţi de altă natură. Aşa încât câtorva roboţi de tip NS-2 – din cei cărora li se spune Nestori – li s-a făcut o modificare în ceea ce priveşte prima lege. Pentru păstrarea secretului, nici un NS-2 nu are număr de serie, şi roboţii care au suferit această modificare sunt livraţi împreună cu alţii obişnuiţi, iar nouă, desigur, ne este interzis cu stricteţe de a vorbi despre această modificare cu personalul neautorizat. Pe faţă îi apăru un zâmbet stingherit. Iar acum, toată povestea asta s-a întors împotriva noastră. Calvin spuse încruntată:

— I-aţi întrebat măcar, pe fiecare în parte, cine este? Nu mă îndoiesc că asta sunteţi autorizat s-o faceţi.

Generalul dădu din cap.

— Toţi şaizeci şi trei neagă să fi lucrat până acum cu noi, şi unul din ei minte.

— Da' cel pe care îl căutaţi nu are vreo urmă de uzură? Îmi închipui că ceilalţi erau noi de tot.

— Cel despre care e vorba a ieşit din fabrică de-abia luna trecută. El, împreună cu cei doi, urmau să fie livraţi, erau cei mai noi. N-are nici o urmă perceptibilă de uzură. Clătină din cap şi în ochi îi apăru o expresie de spaimă: Dr. Calvin, nu îndrăznim să lăsăm nava să plece. Dacă se află de încălcarea primei legi a roboticii…

Părea că nu există cale de a elimina pesimismul concluziei.

— Distrugeţi-i pe toţi şaizeci şi trei – spuse fără ocol şi cu răceală robopsihologul – şi terminaţi cu întreaga poveste.

Bogert strâmbă unul din colţurile gurii:

— Înseamnă să distrugem treizeci de mii de dolari o dată cu fiecare robot. Mă tem că firma noastră n-are să fie prea încântată. Mai bine ne-am strădui să facem ceva, înainte de a ne apuca să-i distrugem, Susan.

— În cazul acesta – răspunse ea tăios – am nevoie de date precise. Trebuie să ştiu care sunt avantajele de care beneficiază Baza de pe urma modificării roboţilor? Care este factorul care a determinat modificarea?

Kallner îşi încreţi fruntea, apoi o lovi cu palma.

— Primii roboţi cu care am lucrat ne produceau încurcături. Oamenii noştri au destul de mult de-a face cu radiaţii puternice, ceea ce desigur este destul de periculos, dar s-au luat măsurile de securitate necesare. De la înfiinţare până acum n-au avut loc decât două accidente, niciunul mortal. Totuşi, era imposibil să le explicăm treaba asta roboţilor. Prima lege prevede că – citez – „Robotul nu are voie să pricinuiască vreun rău omului, sau prin neintervenţie să îngăduie să i se întâmple ceva unei fiinţe umane”. Acesta este principiul de bază, dr. Calvin. De câte ori vreunul din oamenii noştri era nevoit să se expună pentru scurt timp unor radiaţii gamma moderate – care n-ar fi avut nici un fel de urmări fiziologice – robotul ce se afla în apropierea lui s-ar fi repezit să-l scoată din

câmpul de acţiune al radiaţiilor. Dacă radiaţiile erau foarte slabe, reuşea, şi lucrul nu putea fi reluat decât după ce erau daţi afară toţi roboţii. Dar dacă erau ceva mai puternice, robotul nu mai ajungea până la tehnicianul cu pricina, deoarece creierul său pozitronic nu rezista la radiaţii gamma – şi astfel pierdeam un robot costisitor şi greu de înlocuit.

Am încercat să discutăm cu ei. Argumentul lor era că orice om aflat într-un câmp de radiaţii gamma îşi pune viaţa în primejdie şi că n-are importanţă că o jumătate de oră nu i se întâmplă nimic. Dar dacă – ziceau ei – uită şi rămâne o oră? Nu voiau cu nici un chip să accepte riscul. Le-am demonstrat că-şi primejduiesc fără folos propria lor existenţă. Dar legea privind securitatea lor personală este cea de-a treia lege a roboticii – legea privind securitatea oamenilor fiind prima. Le-am dat ordin, le-am poruncit cu asprime şi severitate să rămână în afara câmpului gamma, orice s-ar întâmpla. Dar legea privitoare la executarea ordinelor este cea de-a doua, pe când cea privind securitatea oamenilor este prima. Aşa că, dr. Calvin, am fost obligaţi să alegem: sau ne lipsim de roboţi, sau trebuie modificată prima lege. Şi am ales.

— Nu-mi vine să cred – spuse dr. Calvin – că a fost cu putinţă să fie eliminată prima lege.

— N-a fost eliminată, ci modificată – explică Kallner. Au fost construite nişte creiere pozitronice, care păstrau doar aspectul pozitiv al legii şi anume că robotul n-are voie să pricinuiască vreun rău omului. Doar atât. Nu sunt obligaţi să salveze pe cel căruia un factor extern – cum sunt razele gamma -i-ar putea pricinui vreun rău. Am explicat corect, dr. Bogert?

— Foarte – aprobă matematicianul.

— Şi aceasta este singura diferenţă faţă de tipul NS-2 obişnuit? Singura diferenţă? Peter?

— Singura, Susan.

Se ridică în picioare şi vorbi hotărâtă.

— Acum vreau să dorm şi peste opt ceasuri aş dori să vorbesc cu cel care a văzut robotul ultima oară. Şi vă aduc la cunoştinţă, domnule general, că nu-mi iau nici un fel de răspundere dacă de acum înainte nu am controlul absolut şi integral asupra investigaţiilor.

Deşi copleşită de oboseală, Susan Calvin nu putu dormi mai mult de două ceasuri. La ora locală 0700 bătu la uşa lui

Bogert care nu dormea nici el. Observă că acesta îşi dăduse osteneala să-şi ia cu sine un halat, cu care se îmbrăcase. Când intră Calvin, puse jos foarfecele cu care îşi aranja unghiile. Spuse încet:

— Eram aproape sigur că ai să vii. Am impresia că povestea asta te-a cam întors pe dos.

— Da.

— Îmi pare rău. Să ştii însă că nu puteam altfel. Când ne-au chemat ăştia de la Bază, prevedeam că s-a întâmplat ceva cu Nestorii modificaţi. Dar ce era să fac? Nu-ţi puteam spune nimic pe drum, aşa cum aş fi dorit, pentru că trebuia mai întâi să fiu sigur. Chestia cu modificarea e secret de stat.

Psihologul bombăni:

— Ar fi trebuit să ştiu şi eu. „Roboţii americani” nu aveau dreptul să aducă asemenea modificări creierului pozitronic, fără avizul unui psiholog.

Bogert îşi ridică sprâncenele şi oftă:

— Fii rezonabilă, Susan. Nu i-ai fi putut influenţa cu nimic. Trebuia împlinită voia guvernului, care ţine mult la dezvoltarea circuitului hiperatomic, iar eterofizicienii au nevoie de nişte roboţi care să-i lase în pace. Şi i-ar fi obţinut, chiar dacă pentru asta legea întâi ar fi trebuit întoarsă pe dos. Am fost obligaţi să recunoaştem că lucrul era posibil, din punctul de vedere al fabricaţiei, iar ei au jurat pe toţi sfinţii că n-au nevoie decât de doisprezece roboţi, care nu vor fi folosiţi decât pe Hyperbază, că odată Circuitul terminat îi vor distruge şi că vor lua toate măsurile de precauţie. Şi au insistat asupra păstrării secretului. Asta-i situaţia.

Dr. Calvin vorbi printre dinţi:

— Eu, una, mi-aş fi dat demisia.

— N-ar fi folosit la nimic. Guvernul oferea firmei o avere şi ne ameninţa, în caz de refuz, cu o legislaţie antirobotică. Eram puşi la zid, cum de altfel suntem şi în momentul de faţă. Dacă se află, lovitura pe care o vor primi „Roboţii americani” va fi cu mult mai mare decât cea pe care o va primi Kallner şi guvernul.

Psihologul îl fixă:

— Peter, îţi dai seama despre ce e vorba? Înţelegi oare ce înseamnă eliminarea primei legi? Nu-i vorba numai de un secret.

— Înţeleg ce-ar însemna eliminarea primei legi, doar nu-s copil. Ar însemna totală instabilitate, fără posibila soluţie pentru câmpul de ecuaţii pozitronice.

— Da, din punct de vedere al matematicii. Dar cum traduci asta, în termeni psihologici? Nici o vieţuitoare normală nu acceptă cu uşurinţă să fie dominată, fie că e conştientă, fie că reacţionează din instinct. Dacă cel care domină îi este inferior, sau poate fi socotit inferior, reacţia celui dominat este mai violentă. Din punct de vedere fizic – şi într-o măsură oarecare şi mental – robotul este superior omului. Ce îl face să fie supus? Numai prima lege. Fără ea, primul ordin pe care l-ai da unui robot ţi-ar aduce moartea. Instabilitate? Nu crezi că termenul e prea blând?

— Susan – spuse Bogert cu un aer înţelegător şi amuzat - sunt de acord că se poate ivi Complexul Frankenstein de care pomeneşti, de unde şi existenţa primei legi la loc de frunte. Totuşi, prima lege – am mai repetat şi repet – nu a fost eliminată, ci doar modificată.

— Dar ce te faci cu stabilitatea creierului?

Matematicianul îşi ţuguie buzele.

— A scăzut, bineînţeles, dar în limitele securităţii. Primul Nestor a fost adus aici pe Hyperbază acum nouă luni, şi până în prezent n-a avut loc nici un accident; şi nici acum nu ne temem de primejduirea omenirii, ci de divulgarea secretului.

— Foarte bine atunci. Să vedem ce aduce discuţia de mâine dimineaţă.

Bogert o conduse politicos până la uşă şi făcu o strâmbătură după ce plecă. Nu vedea nici un motiv pentru care să-şi schimbe părerea ce o avea despre ea, ca fiind o persoană acră şi plină de complexe.

În gândurile lui Susan Calvin nu încăpea loc pentru Bogert. Îl gonise demult de acolo, ca fiind o pretenţioasă, dar neînsemnată nulitate.

Gerald Black îşi luase diploma în fizică cosmică cu un an înainte, şi, ca toţi fizicienii din generaţia sa, se angajă la Circuit. Îşi aducea acum aportul său personal la atmosfera generală a şedinţelor de pe Hyperbază. În haina sa albă, pătată, părea pe jumătate revoltat şi pe de-a-ntregul lipsit de siguranţă. Avea o naivitate şi o forţă care căuta parcă să izbucnească; degetele,

pe care şi le răsucea nervos, ar fi fost în stare să îndoaie o vergea de fier.

Generalul-maior Kallner şedea alături şi cei doi de la „Roboţii americani” în faţa lor.

Black spuse:

— Am auzit că aş fi ultimul om care l-a văzut pe Nestor-10 înainte de dispariţia sa. Presupun că vreţi să-mi puneţi întrebări în legătură cu el.

Dr. Calvin îl privi atentă.

— Vorbeşti ca şi când n-ai fi prea sigur. Nu ştii dacă eşti sau nu ultima persoană care l-a văzut?

— Lucra la mine, la generatori, doamnă, şi în dimineaţa dispariţiei a fost cu mine. Nu ştiu dacă nu l-a mai văzut cineva după aceea, adică pe la ora prânzului. Nimeni însă nu recunoaşte să-l fi văzut.

— Crezi că are cineva interesul să mintă?

— N-am spus asta. Dar nici n-am spus că-mi convine să mă scoateţi pe mine vinovat.

Ochii lui negri aruncară văpăi…

— Noi nu vrem să scoatem pe nimeni vinovat. Robotul s-a comportat conform naturii sale. Noi nu vrem decât să găsim robotul, domnule Black, altceva nu ne interesează. Dacă dumneata ai lucrat cu el, înseamnă că îl cunoşti mai bine decât îl cunosc ceilalţi. N-ai observat cumva dacă comportamentul său avea ceva neobişnuit? Ai mai lucrat vreodată cu roboţi?

— Am lucrat cu câţiva din roboţii pe care îi avem aici, cu roboţi din cei simpli. Nestorii nu se deosebesc de ei decât prin faptul că sunt mult mai deştepţi şi mai plicticoşi.

— Plicticoşi? În ce fel?

— Mă rog, poate că nu-i greşeala lor. Munca aici e grea şi cam toţi suntem puţin săriţi. Nu-i tocmai uşor să ai de-a face cu probleme hiperspaţiale – zâmbi uşor, găsind agreabil actul confesiunii. Riscăm continuu să spargem echilibrul chestiei ăsteia spaţio-temporale şi să picăm din Univers cu asteroid cu tot. Pare neverosimil, nu-i aşa? De aceea şi suntem câteodată la limită. Nestorii însă, niciodată. Sunt curioşi, sunt calmi, nu-şi fac griji. Nici nu trebuie mai mult ca să te scoată din sărite. Tu ceri să-ţi execute ceva cât se poate de repede, iar roboţii de-abia se mişcă. Câteodată îmi vine să mă lipsesc de ei.

— Spui că de-abia se mişcă. Au refuzat vreodată să execute o comandă?

— O, nu. Execută comenzile. Dar îşi dau cu părerea şi-ţi spun când cred că n-ai dreptate. Despre subiectul respectiv nu ştiu decât ceea ce îi învăţăm noi, însă asta nu-i împiedică să facă aprecieri. Poate că mi se pare doar, dar am impresia că şi celorlalţi li se întâmplă la fel cu Nestorii lor.

Generalul Kallner tuşi indispus:

— De ce n-a ajuns nici o plângere până la mine, Black?

Tânărul fizician roşi:

— Pentru că, de fapt, nu voiam să renunţăm la roboţi, domnule, şi pe urmă nici nu prea ştiam cum vor fi… hm, hm… primite astfel de plângeri lipsite de importanţă.

Bogert îl întrerupse:

— Nu s-a întâmplat nimic deosebit în dimineaţa în care l-ai văzut pentru ultima oară?

Urmă o tăcere. Cu un gest uşor, Susan Calvin opri pe buze comentariile pe care Kallner era gata să le facă, şi aşteptă cu răbdare.

Apoi Black vorbi, dând frâu liber supărării:

— Mă mâniasem pe el. Spărsesem în dimineaţa aceea un tub Kimball şi ştiam că asta mă va ţine cinci zile în loc şi că voi rămâne în urmă cu planul; de vreo două săptămâni nu mai primisem nici o scrisoare de acasă. Iar el se tot învârtea în jurul meu, bătându-mă la cap să repet o experienţă la care renunţasem cu o lună în urmă. Nu era prima oară că mă plictisea vorbind despre experienţa aia şi mi-am ieşit din fire. I-am spus să plece – şi de atunci nu l-am mai văzut.

— I-ai spus să plece? Întrebă dr. Calvin cu vădit interes. Cum i-ai spus? I-ai spus doar „Pleacă”?! Încearcă să-ţi aduci aminte cuvintele exacte.

În sinea iui Black se dădu o luptă. Îşi îngropă o clipă fruntea în palma sa mare, apoi ridică capul şi vorbi sfidător:

— I-am spus: Dispari din ochii mei, du-te de te pierde.

Bogert râse sarcastic:

— Ceea ce a şi făcut.

Dar Calvin nu isprăvise. Spuse plină de bunăvoinţă:

— În sfârşit, cred că am găsit un punct de reper, domnule Black. Nici nu ştii câtă importanţă au amănuntele exacte. Un cuvânt, un gest, o subliniere pot explica totul, atunci când vrei

să înţelegi reacţiile unui robot. În cazul de faţă, de pildă, dumneata nu i-ai spus numai aceste câteva cuvinte, nu-i aşa? După cum ai povestit, erai enervat. Probabil că ai mai adăugat ceva, ca să-ţi verşi tot năduful.

Tânărul roşi.

— Da… probabil… cred că l-am înjurat.

— Ce i-ai spus? Trebuie să ştiu exact.

— Ăă, nu-mi amintesc exact. Şi nici n-aş putea repeta. Râse încurcat. Ştiţi cum e omul la supărare, iar eu am obiceiul să folosesc un limbaj cam verde.

— Nu-i nimic – răspunse ea, cu severitatea omului manierat – pentru moment sunt psiholog. Aş dori să repeţi cât mai exact ceea ce ai spus şi, mai mult decât atât, să reproduci tonul pe care ai vorbit.

Black privi spre superiorul său cerşindu-i din ochi ajutorul; neprimindu-l însă, rosti rugător:

— Dar nu pot.

— Trebuie.

— Închipuie-ţi – spuse Bogert, de-abia ascunzându-şi zâmbetul – că mi te adresezi mie. Poate că-ţi vine mai uşor.

Faţa purpurie a tânărului se întoarse spre Bogert. Înghiţi în sec:

— Am spus… vocea i se stinse. Mai încercă o dată: Am spus…

Îşi umplu pieptul cu aer, şi pe lunga expiraţie îngrămădi în grabă o succesiune de silabe. Apoi, în atmosfera încărcată care se lăsase, încheie aproape izbucnind în lacrimi:

— Cam aşa. Nu mai ţin minte exact ordinea înjurăturilor şi nici nu ştiu dacă astea sunt toate sau dacă nu cumva am mai adăugat, dar cam aşa i-am vorbit.

Doar o uşoară roşeaţă trăda sentimentele robopsihologului, care spuse:

— Am înţeles majoritatea cuvintelor. Celelalte presupun că sunt la fel de insultătoare.

— Mă tem că da – confirmă bietul Black.

— Şi, printre altele, i-ai poruncit să se piardă.

— La figurat doar.

— Îmi dau seama. Sunt convinsă că nu se vor lua măsuri disciplinare. Sub privirea ei, generalul, care cu cinci secunde

mai devreme nu era deloc convins, dădu supărat din cap, în semn de aprobare.

— Poţi pleca, domnule Black. Mulţumesc pentru sprijinul dumitale.

Lui Susan Calvin îi trebuiră cinci ceasuri ca să treacă în revistă pe cei şaizeci şi trei de roboţi. Cinci ceasuri, în care totul se repetă la nesfârşit; examină unul după altul, 63 de roboţi identici; puse întrebările A, B, C, D, la care primi răspunsurile A, B, C, D; timp de cinci ceasuri avu grijă ca faţa să-i rămână senină, glasul blând şi atmosfera să fie prietenoasă. Răspunsurile fură imprimate pe banda unui magnetofon ascuns.

Când termină, psihologul era vlăguit. Bogart o aştepta, îşi ridică întrebător ochii spre ea, când o văzu punând pe masa lui acoperită cu plastic sulul pe care era înfăşurată banda.

Ea dădu din cap.

— Toţi şaizeci şi trei mi s-au părut identici. Nu i-am putut deosebi.

El răspunse:

— Doar după ureche era şi greu să poţi face vreo distincţie. Hai să ascultăm imprimările.

Interpretarea matematică a reacţiilor orale ale roboţilor este una din cele mai complicate ramuri ale analizei robotice. Cere o echipă întreagă de tehnicieni calificaţi şi ajutorul celor mai perfecţionate maşini de calcul. Bogert ştia lucrul acesta şi, foarte plictisit, se mulţumi s-o informeze şi pe Susan Calvin, după ce mai întâi ascultă toate răspunsurile de pe bandă, notându-şi particularităţile de pronunţie şi făcând un grafic al intervalurilor dintre răspunsuri.

— Nu există nici un fel de diferenţiere, Susan. Variaţiile în ceea ce priveşte pronunţia şi lungimea pauzelor nu depăşesc limitele… Trebuie să folosim metode mai subtile. S-ar putea să găsim maşini electronice de calcul pe aici. Ba nu – se încruntă, rozându-şi delicat unghia de la degetul mare. Nu le putem folosi… E pericol de… Dar poate…

Impacientată, dr. Calvin îl opri cu un gest:

— Te rog, Peter. Aici nu-i vorba de o problemă obişnuită de laborator. Dacă nu există nici o diferenţă pe care s-o percepem cu ochiul liber, care să stabilească cu certitudine care dintre roboti este Nestorul modificat, înseamnă că n-avem noroc. Riscul de a ne înşela şi de a-l lăsa să ne scape e prea

mare. Aici nu-i vorba de a găsi doar o neregularitate minimă într-o diagramă. Să-ţi spun drept, dacă nu mă pot bizui pe altceva, prefer să-i distrug pe toţi. E mai sigur. Ai vorbit cu ceilalţi Nestori modificaţi?

— Da, am vorbit – răspunse Bogert – şi mi s-au părut în perfectă stare. Sunt mai mult decât normali, cel puţin în ceea ce priveşte atitudinea prietenească. Mi-au răspuns la toate întrebările, s-au arătat mândri de ceea ce ştiu, în afară de cei doi nou-veniţi, care n-au avut încă vreme să înveţe fizică spaţială. Au râs chiar, amuzaţi de ignoranţa mea în anumite probleme de specialitate. Dădu din umeri: Cred că de aici porneşte resentimentul pe care-l au tehnicienii de pe Bază faţă de ei. Roboţii sunt poate prea dornici să-i impresioneze cu cunoştinţele lor.

— N-ai putea să-i supui la reacţiile Planar, ca să verifici dacă nu cumva a intervenit vreo schimbare, vreo deteriorare în configuraţia lor mentală, de când au părăsit fabrica?

— Cum să nu – apoi îi făcu cu degetul: Îţi faci griji de pomană, Susan. Nu văd de ce dramatizezi situaţia. Sunt cu totul inofensivi.

— Nu mai spune! Calvin se aprinse. Chiar aşa să fie? Dar nu-ţi dai seama că unul din ei minte? Unul din cei şaizeci şi trei de roboţi pe care i-am analizat m-a minţit în mod deliberat, cu toate indicaţiile severe de a spune adevărul. Ceea ce dovedeşte că anomalia este profundă şi îngrozitor de îngrijorătoare.

Peter Bogert strânse din fălci şi spuse:

— Dar de unde? Nestor-10 a primit ordinul să se piardă. Comanda a fost făcută pe tonul cel mai mobilizator cu putinţă şi a venit din partea persoanei care are cea mai mare autoritate asupra lui. N-ai cum anula ordinul pentru că nu poţi folosi un ton mai poruncitor şi nici nu ai o autoritate mai mare asupra lui decât Black. E firesc ca robotul să se străduiască să îndeplinească ordinul. Obiectiv vorbind, am toată admiraţia pentru ingeniozitatea de care dă dovadă. Unde ar putea un robot să se piardă mai bine decât ascunzându-se într-un grup de roboţi identici cu el?

— Da, văd şi eu că eşti plin de admiraţie. Mi-am dat seama că te amuzi, şi că ai o mare doză de inconştienţă. Mă şi întreb, Peter, eşti tu cu adevărat un robotician? Aceşti roboţi acordă o mare importanţă superiorităţii, chiar tu ai spus asta. În

subconştientul lor ei consideră că oamenii le sunt inferiori, iar legea 1 – menită să ne apere de ei – a fost amputată. S-a creat astfel o stare de instabilitate. Şi iată că un tânăr porunceşte unui robot să dispară, să se piardă, exprimând faţă de el, totodată, prin cuvintele rostite – repulsie, dispreţ şi dezgust. Bineînţeles că robotul trebuie să execute comanda, dar în subconştientul lui apare resentimentul. I se va părea mai important ca niciodată să-şi dovedească superioritatea, tocmai pentru că i s-a vorbit pe un ton atât de jignitor. Şi s-ar putea ca la un moment dat să i se pară atât de important să-şi afirme superioritatea, încât ceea ce a rămas din legea 1 să fie insuficient.

— Dar bine, Susan, cum poate înţelege un robot sensul unui limbaj deocheat? Doar pe creierul lui n-au fost imprimate obscenităţi.

— Imprimările originale nu-s totul – ripostă Calvin mârâind. Roboţii sunt înzestraţi cu capacitatea de a învăţa, mă… mă prostule. Bogert îşi dădu seama că psihologul îşi ieşise cu totul din fire. Calvin continuă precipitat: Nu-ţi închipui că-şi putea da seama după ton că vorbele nu erau măgulitoare? Nu-ţi închipui că mai auzise aceleaşi cuvinte şi observase în ce împrejurare fuseseră rostite?

— Bine, atunci – urlă Bogert – vrei să fii, te rog, bună şi să-mi explici şi mie cum ar putea unul din roboţii ăştia modificaţi, oricât de jignit ar fi, oricât de plin de dorinţa de a-şi dovedi superioritatea, cum ar putea face vreun rău cuiva?

— Dacă-ţi spun, îţi ţii gura?

— Da.

Se sprijineau de masă, faţă în faţă, privindu-se încrâncenaţi, ochi în ochi. Psihologul spuse:

— Un robot modificat poate lăsa să cadă o greutate în capul unui om, fără să calce legea, dacă ştie că îi stă în putere şi că poate acţiona cu destulă iuţeală, ca să înlăture greutatea, înainte ca aceasta să lovească capul omului. Totuşi, de îndată ce greutatea nu se mai află în mâinile sale, el nu mai este factorul activ. Acest rol îi revine forţei oarbe a gravitaţiei. Robotul se poate răzgândi între timp şi – doar din pricina neintervenţiei sale, greutatea va cădea în capul omului. Modificarea legii 1 îi permite.

— Mergi prea departe cu imaginaţia.

— Aşa-mi cere meseria. N-are rost să ne certăm, Peter. Hai mai bine să facem treabă. Cunoşti natura exactă a stimulului care a determinat robotul să se piardă. Ai datele configuraţiei lui mentale. Vreau să-mi spui în ce măsură este posibil ca robotul să se comporte ca în exemplul pe care ţi l-am dat. Bineînţeles, nu te lega de exemplul ăsta în speţă, mă interesează întreaga categorie de reacţii. Vreau răspunsul cât mai repede.

— Şi între timp?

— Între timp vom supune roboţii la teste, să vedem pe viu cum reacţionează la legea întâi.

La cererea lui, George Black supraveghea construirea celulelor de scânduri care răsăreau ca ciupercile de jur împrejur, sub cupola ce acoperea al treilea etaj al Corpului 2 de radiaţii. Lucrătorii munceau fără să vorbească prea mult, totuşi, nu numai unul îşi exprima cu voce tare nedumerirea în legătură cu cele şaizeci şi trei de celule fotoelectrice care trebuiau instalate.

Unul din ei se aşeză alături de Black, îşi scoase pălăria şi-şi trecu braţul pistruiat peste fruntea gânditoare.

Black îi făcu semn din cap.

— Cum merge, Walensky?

Walensky dădu din umeri şi-şi aprinse o ţigară.

— Ca pe apă. Dar nu pricep ce se întâmplă, domnule inginer. Întâi, trei zile fără lucru şi acum toată nebunia asta. Se lăsă pe spate, sprijinindu-se în coate şi trase un fum.

Black îşi ridică o sprânceană:

— Au venit doi roboticieni de pe Pământ. Îţi aduci aminte cât am avut de furcă cu roboţii care pătrundeau în câmpurile gamma, până am reuşit să le băgăm în scăfârlie că n-au voie?

— Da. Dar n-am primit roboţi noi?

— Au fost înlocuiţi câţiva, e adevărat, dar s-a dus şi munca de lămurire cu ei. În orice caz, ăia de la fabrică vor să scoată nişte roboţi pe care razele gamma să nu-i strice aşa de rău.

— Totuşi mi se pare ciudat să se oprească aşa, hodoronc-tronc, toată activitatea pentru chestia asta cu roboţii. Credeam că nimic n-are voie să întrerupă munca la Circuit.

— Mă rog, aşa au hotărât cei de sus. Eu nu fac decât ce mi se spune. Probabil că…

— Înţeleg – electricianul zâmbi şmecher făcând cu ochiul. Cineva avea pe cineva la Washington. Însă când e în joc salariul

meu nu pot rămâne rece. Circuitul nu mă priveşte. Dar ce caută ăştia aici?

— Pe mine mă întrebi? Au adus o groază de roboţi cu ei, peste şaizeci, şi le verifică reacţiile. Asta-i tot ce ştiu.

— Cât o să dureze verificarea?

— Mă întreb şi eu.

— Mă rog – spuse Walensky sarcastic – atâta vreme cât nu ne atinge la bani, n-au decât să se joace cât vor.

Black era cât se poate de mulţumit. Povestea avea să se împrăştie fără să aducă nici un prejudiciu nimănui. Şi era destul de aproape de adevăr şi de plauzibilă ca să astâmpere curiozitatea.

Un om şedea pe scaun, tăcut şi nemişcat. De deasupra lui era lăsată să cadă o greutate ameninţând să-l zdrobească, dar în ultimul moment un mecanism îi schimbă traiectoria. În acea frântură de secundă, înainte ca greutatea să fie înlăturată, roboţii NST-2, care erau în faţă, ţâşniră din cele 63 de cabine de lemn; 63 de celule fotoelectrice fixate la 2m deasupra capetelor roboţilor (când aceştia erau în poziţia originală) mişcară creionul care marcă un unghi pe hârtie. Greutatea se ridică şi căzu din nou, se ridică şi căzu, se ridică şi căzu.

De zece ori!

De zece ori roboţii săriră de la locurile lor şi se opriră văzând că omului nu i se întâmplă nimic.

Generalul-maior Kallner îmbrăcase uniforma de gală doar la primul prânz luat cu reprezentanţii „Roboţilor americani”. Acum nu purta nimic peste cămaşa lui albastră-cenuşie; ba încă îşi descheiase nasturele de la gât, şi lărgise nodul de la cravata lui neagră care atârna neglijent.

Privi plin de speranţă spre Bogert, care-şi păstrase înfăţişarea impecabilă; unica exteriorizare a tensiunii sale interioare era roua care-i sclipea pe tâmple.

Generalul îl întrebă:

— Cum vi se pare? Ce vreţi să vedeţi?

Bogert răspunse:

— O deosebire în modul de reacţionare, care deosebire însă mi-e teamă că va fi prea subtilă pentru scopurile noastre. Pentru 62 din aceşti roboţi, obligaţia de a se repezi în ajutorul unui om în aparenţă ameninţat de un pericol constituie ceea ce în robotică se cheamă o reacţie forţată. Chiar atunci când

robotul ştie că omul respectiv nu este cu adevărat în pericol -şi după a treia sau a patra înlăturare a greutăţii au avut timp să-şi dea seama – nu se poate opri de a reacţiona tot aşa. Îi obligă prima lege.

— Ei şi?

— Dar acest impuls nu acţionează şi asupra celui de-al şaizeci şi treilea robot, Nestorul modificat, care reacţionează liber. Dacă voia, putea rămâne pe scaun. Din nefericire – şi în glasul lui se simţi o undă de regret – n-a vrut.

— De ce credeţi că n-a vrut?

Bogert dădu din umeri.

— Sper să ne explice dr. Calvin când va veni încoace. Interpretarea ei va fi probabil îngrozitor de pesimistă. E câteodată cam plicticoasă.

— Dar e capabilă, nu-i aşa? Întrebă generalul încruntându-se deodată îngrijorat.

— Da, Bogert părea amuzat. E foarte capabilă. Înţelege roboţii de parcă le-ar fi soră; bănuiesc că din cauza aversiunii pe care o are faţă de oameni. Cât o fi ea de psiholog, stă cam prost cu nervii. Are simptome de paranoia. Nu trebuie luată prea în serios.

Întinse înaintea sa un şir de foi pe care erau imprimate liniile frânte ale graficelor.

— Vedeţi, d-le general, în cazul fiecărui robot în parte, intervalul de timp dintre momentul căderii greutăţii şi executarea unei deplasări de doi metri are tendinţa de a se micşora pe măsură ce creşte numărul de repetiţii al testului. Totul se petrece conform unor relaţii matematice precise; orice abatere ar indica o anomalie serioasă în creierul pozitronic. Din nefericire toţi par normali.

— Dar dacă Nestor-10 nu are o reacţie forţată, de ce curba graficului său nu se diferenţiază de a celorlalţi? Lată ce nu înţeleg eu.

— Explicaţia e destul de simplă. Reacţiile roboţilor nu sunt din păcate perfect similare cu cele omeneşti; la oameni reacţiile voluntare sunt mai încete decât cele reflexe. Nu aşa se întâmplă însă şi la roboţi; la ei este mai degrabă vorba de o libertate de alegere, altfel viteza cu care execută o acţiune liberă e cam aceeaşi cu viteza acţiunii forţate. Mă aşteptam totuşi ca Nestor-

10 să fie prima oară luat prin surprindere şi să lase să treacă un interval mai mare de timp înainte de a răspunde.

— Şi n-a lăsat?

— Mi-e teamă că nu.

— Deci n-am făcut nimic. Generalul se aşeză cu o expresie îndurerată pe chip. Au trecut cinci zile de când aţi venit.

Tocmai în clipa aceea intră Susan Calvin trântind uşa după ea.

— Strânge diagramele, Peter – îi spuse – ştii prea bine că n-ai să afli nimic din ele.

Mormăi impacientată ceva spre Kallner, văzându-l că se scoală s-o salute, şi continuă:

— Trebuie să încercăm repede altceva. Nu-mi place ce se petrece aici.

Resemnat, Bogert schimbă o privire cu generalul:

— S-a întâmplat ceva?

— Nimic în mod special. Dar nu-mi place că Nestor-10 continuă să ne înşele. Nu-i bine. Îi măreşte sentimentul superiorităţii care şi aşa e peste măsură de umflat. Mă tem că motivul nu mai este doar dorinţa de a executa o comandă. Am impresia că pentru el a ne duce pe noi de nas a devenit o necesitate patologică. Situaţia e nesănătoasă şi periculoasă. Peter, ai făcut ce ţi-am cerut? Ai calculat factorii instabilităţii la NS-2 modificaţi pe linia indicată de mine?

— Sunt pe cale, răspunse indiferent matematicianul.

Ea îl privi o clipă supărată, apoi se întoarse către Kallner:

— Nestor-10 îşi dă singur seama care este rostul testului, d-le general. În cazul de faţă, n-avea nici un motiv să sară la momeală, mai ales după ce s-a putut convinge că omul nostru nu era cu adevărat în pericol. Ceilalţi nu puteau reacţiona altfel; dar el îşi falsifica reacţia în mod deliberat.

— Ce credeţi că ar trebui să facem în continuare, dr. Calvin?

— Să-l punem în imposibilitate de a-şi contraface reacţiile. Vom repeta experienţa, adăugându-i ceva. Vom instala între om şi roboţi, în număr destul de mare, cabluri de înaltă tensiune, în stare să electrocuteze tipurile de roboţi Nestor, ca aceştia să nu poată sări peste ele; roboţii vor fi încunoştinţaţi dinainte că dacă ating numai un cablu vor muri.

— Stai puţin, se aprinse deodată Bogert. Îmi dau seama despre ce este vorba. Dar n-o să electrocutăm două milioane de dolari ca să-l descoperim pe Nestor-10. Există alte căi.

— Eşti sigur? Eu, una, n-am găsit. În orice caz, nu va fi nevoie să-i electrocutăm. Putem instala un releu ca va întrerupe curentul în clipa când se măreşte greutatea cablului; când robotul va apăsa asupra cablului, atingându-l, nu va muri. Dar el nu va şti asta, înţelegi?

În ochii generalului apăru o rază de speranţă:

— Credeţi că experienţa va da rezultat?

— Bineînţeles. În aceste condiţii, Nestor-10 va fi obligat să rămână pe locul său. Vă atinge cablurile şi va muri numai dacă i se ordonă – pentru că legea a doua cu privire la supunere este mai puternică decât cea de-a treia, referitoare la securitatea lui proprie. Dar nu va primi un astfel de ordin; va fi lăsat să acţioneze după cum îi vine, întocmai cum vor fi lăsaţi şi ceilalţi roboţi. În cazul roboţilor normali, legea întâi – referitoare la securitatea omului – îi va obliga să meargă la moarte chiar fără ordin special. Nu însă şi Nestor-10. Datorită amputării primei legi şi neprimind nici un ordin special, legea a treia – cea potrivit căreia trebuie să-şi păzească existenţa -va acţiona cu precădere, şi el nu va putea face altfel, decât să-şi păstreze locul. Rămânerea lui pe loc va fi o reacţie forţată.

— Facem experienţa chiar astă-seară?

— Chiar astă-seară, răspunse robopsihologul, dacă puteţi instala cablurile. Mă duc să le explic roboţilor ce vor avea de făcut.

Un om şedea pe scaun, tăcut şi nemişcat. Deasupra lui era lăsată să cadă o greutate ameninţând să-l zdrobească, dar, în ultimul moment, un mecanism îi schimba traiectoria.

O singură dată.

De pe micul ei scaun din cabina de observaţii, care se afla la balcon, dr. Calvin sări drept în picioare cu respiraţia tăiată de groază. Şaizeci şi trei de roboţi şedeau liniştiţi pe scaunele lor, holbându-se la omul a cărui viaţă era în pericol. Nu mişcă niciunul.

Dr. Calvin era furioasă, furioasă peste poate. Cu atât mai furioasă cu cât nu îndrăznea să le-o arate roboţilor care se perindară, unul câte unul, în odaie. Cercetă lista. Trebuia să intre numărul 28. 25 încă nu părăsise încăperea.

Intră numărul douăzeci şi opt. Încercă să pară calmă:

— Cine eşti tu?

Robotul răspunse cu voce joasă, nesigură:

— Nu am număr propriu, doamnă. Sunt un robot NS-2 şi eram al douăzeci şi optulea la rând. Am la mine o hârtiuţă pe care trebuia să v-o dau.

— Ai mai fost vreodată aici?

— Nu, doamnă.

— La loc. Acolo. Vreau să-ţi pun câteva întrebări, douăzeci şi opt. Acum patru ore erai în Camera de Radiaţii a Corpului doi, nu-i aşa?

Robotul se căzni să răspundă. Rosti răguşit, ca o maşinărie neunsă:

— Da, doamnă.

— Acolo se afla un om a cărui viaţă era în primejdie.

— Da, doamnă.

— Nu i-ai sărit în ajutor, nu-i aşa?

— Nu, doamnă.

— Omul şi-ar fi putut pierde viaţa din cauza neintervenţiei tale. Ştiai?

— Da, doamnă, dar n-aveam ce face.

E greu să-ţi imaginezi un chip mare de metal complet inexpresiv, copleşit de umilinţă. Aşa arăta robotul.

— Aş vrea să-mi spui exact, ce te-a făcut să nu-i sari în ajutor.

— Şi eu vreau să vă explic, doamnă. N-aş vrea ca dumneavoastră, sau oricine altcineva să creadă că aş fi în stare să fac ceva care ar putea pricinui vreun rău unui om. Vai de mine, aşa ceva ar fi o îngrozitoare… o inimaginabilă…

— Te rog, linişteşte-te, băiete. Nu te acuz de nimic. Vreau numai să ştiu ce se petrecea în acel moment în capul tău.

— Dumneavoastră ne-aţi spus înainte că un om se va afla în primejdie din cauza greutăţii aceleia, care era gata să-i cadă în cap, şi că noi va trebui să traversăm nişte cabluri electrice dacă încercăm să-i venim în ajutor. Ştiţi, doamnă, că aşa ceva nu m-ar fi oprit, căci ce înseamnă viaţa mea când viaţa unui om se află în joc? Dar… dar mi-am dat seama că dacă mor înainte de a ajunge la el, nu-l voi putea salva. Greutatea l-ar fi zdrobit în orice caz, iar eu aş fi murit fără nici un rost şi poate că într-o

bună zi şi-ar fi pierdut viaţa un alt om, care ar fi trăit dacă eu rămâneam în viaţă. Mă înţelegeţi, doamnă?

— Vrei să spui că n-ai intervenit doar pentru că aveai de ales între moartea omului, care oricum era condamnat să moară, şi moartea amândorura, a ta şi a omului. Aşa-i?

— Da, doamnă. Omul era imposibil de salvat. Putea fi considerat mort. În acest caz era de neconceput să mă distrug în zadar, fără să primesc un ordin special.

Robopsihologul frământa de zor creionul. Auzise aceeaşi poveste, cu neînsemnate variaţii în felul de exprimare, de douăzeci şi şapte de ori. Acum venea întrebarea cea grea.

— Băiete – spuse ea – judecata ta e valabilă într-o oarecare măsură, totuşi nu aşa mă aşteptam eu să judeci. Raţionamentul l-ai făcut singur?

Robotul ezită:

— Nu.

— Atunci cine a avut ideea?

— Vorbeam împreună ieri seară, şi unul din noi spunea aşa şi nouă ni s-a părut că are dreptate.

— Cine anume?

Robotul se căzni să-şi amintească.

— Nu ştiu. Unul dintre noi.

Calvin spuse oftând:

— Poţi pleca.

Urmă numărul douăzeci şi nouă, apoi treizeci şi patru.

Şi generalul-maior Kallner era furios. Sistase orice fel de activitate pe Hyperbază de o săptămână întreagă, oprind astfel şi cercetările ce se făceau pe asteroizii subsidiari din acelaşi grup. De aproape o săptămână, cei doi experţi agravaseră şi mai mult situaţia cu testele lor inutile. Iar acum cereau – sau cel puţin femeia cerea – nişte lucruri imposibile. Din fericire pentru situaţia generală, lui Kallner nu i se părea potrivit să-şi manifeste deschis supărarea.

Susan Calvin insista:

— De ce nu, domnule? E evident că, aşa cum stau lucrurile, nu putem face nimic. Singura cale să reuşim ceva pe viitor – şi cine ştie dacă povestea asta mai are vreun viitor – este separarea roboţilor. Nu mai putem să-i ţinem laolaltă.

— Dragă dr. Calvin – mormăi generalul coborându-şi vocea în cel mai jos registru de bariton. Nu văd cum aş putea caza şaizeci şi trei de roboţi…

Dr. Calvin ridică braţele în semn de neputinţă.

— În cazul ăsta eu nu pot face nimic. Nestor-10 îi va imita pe ceilalţi roboţi şi va face ce fac ei, sau îi va convinge să nu facă ceea ce nu poate el face. În oricare din cazuri, nu e bine. Ne-am luat la luptă cu acest mic robot pierdut şi până în prezent el e cel care câştigă. Fiecare victorie îi agravează anomalia. Se ridică hotărâtă în picioare: D-le general Kallner, dacă nu separaţi roboţii, aşa cum v-am cerut, nu-mi rămâne decât să insist ca toţi cei şaizeci şi trei de roboţi să fie distruşi de îndată.

— Insişti să-i distrugem? Bogert ridică brusc capul, supărat de-a binelea. Cu ce drept pretinzi aşa ceva? Nimeni nu se va atinge de roboţi. Eu sunt cel care răspund în faţa firmei, nu dumneata.

— Iar eu – adăugă generalul-maior Kallner – răspund în faţa comisiei de coordonare a lumii şi sunt obligat să rezolv problema.

— În cazul acesta – ripostă Calvin – nu-mi rămâne altceva de făcut decât să-mi dau demisia. Dacă pentru a vă obliga să distrugeţi roboţii va fi necesar să încunoştinţez lumea de cele întâmplate, voi face şi asta. Nu eu sunt cea care am aprobat fabricarea roboţilor modificaţi.

— Dacă suflaţi un singur cuvânt – spuse generalul ameninţător – violând astfel secretul măsurilor de securitate, veţi fi de îndată băgată la puşcărie.

Bogert simţi că începe să piardă frâul din mâini. Vocea sa deveni dulceagă:

— Vă rog, vă rog, am început să ne purtăm ca nişte copii. De fapt n-avem nevoie decât de puţin timp. Sunt sigur că vom găsi noi un mijloc să descoperim robotul aşa încât nici să nu ne dăm demisia, nici să nu băgăm oameni la puşcărie, nici să nu ardem două milioane de dolari.

Psihologul se întoarse spre ei cu o furie calmă:

— Nu sunt de acord ca un robot dereglat să fie lăsat să trăiască. Avem un Nestor dereglat, unsprezece care virtualmente se află în aceeaşi stare şi şaizeci şi doi de roboţi normali sub influenţa unui mediu corupt. Singura metodă pe deplin sigură este distrugerea lor.

Cei trei fură întrerupţi de zbârnâitul soneriei; cearta lor dezlănţuită încetă.

— Intră – mârâi Kallner.

Era Gerald Black, cu înfăţişarea răvăşită. Auzise vocile lor furioase. Spuse:

— Credeam că e mai bine să viu eu însumi… Nu voiam ca altcineva…

— Ce s-a întâmplat? Lasă conferinţele…

— Broasca uşii compartimentului C al navei comerciale a fost forţată. Pe ea au apărut nişte zgârieturi proaspete.

— Compartimentul C? Exclamă Calvin. Cel în care se află roboţii, nu? Cine a forţat broasca?

— A fost forţată dinăuntru – răspunse Black laconic.

— S-a stricat?

— Nu. E-n regulă. Am stat pe navă patru zile şi niciunul n-a încercat să iasă. Dar am găsit de cuviinţă că trebuie să fiţi informaţi şi dumneavoastră. N-aş fi vrut să se afle. Eu însumi am făcut descoperirea.

— E cineva acolo în momentul ăsta? Întrebă generalul.

— I-am lăsat pe Robbins şi pe McAdams.

Urmă o tăcere meditativă, după care Calvin întrebă ironic:

— Ei, ce spuneţi?

Kallner îşi frecă nedumerit nasul:

— Asta ce-o fi însemnând?

— Nu vă este clar? Nestor-10 plănuieşte să plece. Ordinul de a se pierde are mai multă putere asupra anomaliei sale decât tot ce putem face noi. Nu m-aş mira dacă ceea ce a rămas la el din legea întâi n-ar mai fi în stare să-l oprească. În ceea ce-l priveşte, îl cred capabil să pună stăpânire pe navă şi să plece cu ea. Atunci vom avea un robot nebun pe o navă cosmică. Ce va face după aceea? Aveţi vreo idee? Ei, generale, mai vrei să-i laşi pe toţi laolaltă?

— Prostii – întrerupse Bogert care recăpătase vocea lui dulceagă. Toate presupunerile astea de la câteva zgârieturi pe broasca unei uşi!…

— Dr. Bogert, deoarece îţi dai cu părerea, pot să te întreb dacă ai făcut analizele pe care ţi le-am cerut?

— Da.

— Pot să le văd şi eu?

— Nu!

— De ce? Sau poate nici asta n-am dreptul să întreb?

— Pentru că n-are nici un rost, Susan. Ţi-am spus dinainte că aceşti roboţi modificaţi au mai puţină stabilitate decât cei normali; asta reiese şi din analiză. Există un oarecare risc, foarte mic, să se deregleze, dar numai în împrejurări extreme şi puţin probabile. Renunţă, Susan. Nu vreau să-ţi procur noi argumente pentru a sprijini absurda ta pretenţie de a distruge şaizeci şi doi de roboţi în perfectă stare, numai şi numai pentru că eşti incapabilă să-l deosebeşti pe Nestor-10 de ei.

Susan Calvin îi aruncă o privire plină de dispreţ:

— Nu vrei să admiţi nici un obstacol în calea ta spre postul de director plin, nu-i aşa?

— Te rog – spuse Bogert, pe jumătate iritat – continui să susţii că nu este nimic de făcut, dr. Calvin?

— Nu văd ce am mai putea face – răspunse aceasta obosită. Dacă cel puţin ar exista alte deosebiri între Nestor-10 şi roboţii normali, deosebiri nelegate de prima lege… Măcar una singură. De pildă, în modul în care li s-au făcut imprimările pe creier, sau deosebiri determinate de mediu sau de specializare… Se opri ca străfulgerată.

— Ce-i?

— Mi-a venit o idee… Mă gândesc că… Privirea ei deveni rece şi distantă. În legătură cu Nestorii modificaţi, Peter. Pe creierul lor imprimările se fac la fel ca pe creierul celor normali, nu-i aşa?

— Da, exact la fel.

— Parcă dumneata spuneai, d-le Black – şi se întoarse spre tânărul care în timpul discuţiilor furtunoase stârnite de ştirea adusă de el, tăcuse discret – când te plângeai de atitudinea de superioritate a Nestorilor, spuneai că tot ceea ce ştiu au învăţat de la tehnicienii de aici.

— Da, tot ce ştiu în domeniul fizicii cosmice. Când sosesc n-au habar de nimic.

— Adevărat – spuse Bogert uluit. Şi eu ţi-am spus, Susan, că atunci când am stat de vorbă cu ceilalţi Nestori, cei doi nou-veniţi nu ştiau fizică cosmică deloc.

— Care este explicaţia? Dr. Calvin vorbea cu din ce în ce mai mare însufleţire. De ce tipurilor NS-2 nu li s-au imprimat cunoştinţele de fizică cosmică de la început?

— Nu pot să vă explic – răspunse Kallner. Cred că tot din necesitatea de a păstra secretul. Ne-am gândit că dacă făceam un model special, competent în fizică cosmică, şi dacă foloseam doisprezece din ei şi-i puneam pe ceilalţi să lucreze în alte domenii, am da de bănuit. Cei care ar lucra cu Nestori normali s-ar mira cum de se pricep în fizică cosmică. Aşa că li s-a imprimat doar capacitatea de a se putea califica în această specialitate. După cum e şi firesc, numai cei ce vin aici sunt instruiţi. E simplu.

— Înţeleg. Şi acum vă rog, ieşiţi cu toţii. Daţi-mi un răgaz de o oră sau două.

Susan Calvin simţi că nu mai poate îndura calvarul pentru a treia oară. Se pregătise sufleteşte, dar când să se apuce de treabă avu o asemenea repulsie, încât îi veni greaţă. Era peste puterile ei să examineze încă o dată şirul nesfârşit de roboţi care repetau aceleaşi lucruri. Aşa că Bogert era cel care punea întrebări, în vreme ce ea şedea alături, cu ochii pe jumătate închişi şi mintea opacă.

Urmă numărul paisprezece; patruzeci şi nouă se pregătea să plece.

Bogert ridică privirea de pe hârtie şi spuse:

— Ce număr de ordine ai?

— Paisprezece – şi robotul îi arătă tichetul pe care era scris numărul.

— Stai jos, băiete. Apoi Bogert îl întrebă: Ai mai fost până acum aici?

— Nu, domnule.

— Uite ce-i, băiete, cum terminăm aici, vom avea iar de-a face cu un om în pericol. Când vei părăsi odaia, vei fi condus într-o boxă unde vei aştepta până ce vei fi chemat. Ai înţeles?

— Da, domnule.

— Bineînţeles că atunci când un om e în pericol tu încerci să-l salvezi.

— Bineînţeles, domnule.

— Din nenorocire între om şi tine va fi un câmp de raze gamma.

Tăcere.

— Ştii ce sunt razele gamma? Întrebă Bogert tăios.

— Radiaţii de energie, domnule?

Următoarea întrebare fu pusă pe un ton prietenesc, ca din întâmplare:

— Ai lucrat vreodată cu raze gamma?

— Nu, domnule – răspunsul era categoric.

— Hm, hm. Să ştii, băiete, că aceste raze te omoară pe loc. Îţi distrug creierul. Trebuie să ştii şi să ţii minte. Bineînţeles că nu vrei să te distrugi.

— Bineînţeles – din nou, robotul păru surprins. Apoi, cu voce scăzută: Dar, domnule, dacă între mine şi omul în pericol se află câmpul de raze gamma cum îl voi putea salva? Mă voi distruge fără nici un rost.

— Tocmai. Bogert părea foarte interesat. Singurul sfat, pe care pot să ţi-l dau, este că dacă vei detecta radiaţii gamma între tine şi om să rămâi pe loc.

Robotul nu-şi ascunse uşurarea.

— Mulţumesc, domnule. Căci n-ar avea nici un rost, nu-i aşa?

— Sigur că nu. Dar dacă nu sunt radiaţii primejdioase, atunci chestia se schimbă.

— Bineînţeles, domnule; nici vorbă.

— Poţi pleca. Afară la uşă e un om care te va conduce la boxă. Du-te şi aşteaptă acolo.

După ce plecă robotul, se întoarse către Susan Calvin.

— Cum a mers, Susan?

— Foarte bine – spuse ea absentă.

— Crezi că e posibil să-l descoperim pe Nestor-10 dacă le punem pe neaşteptate întrebări de fizică cosmică?

— E posibil, dar nu sigur. Mâinile i se odihneau în poală. Nu uita: între el şi noi se dă o luptă. E precaut. Singurul fel de a-l descoperi este să-l luăm prin surprindere, dar ştii că, în anumite limite, se înţelege, el gândeşte mult mai repede decât omul.

— Dar dacă de acum înainte le-aş pune roboţilor, aşa în glumă, întrebări în legătură cu razele gamma? Despre limitele lungimilor de undă, de pildă.

— Nu – ochii doctorului Calvin se animară dintr-o dată. Ar fi prea simplu pentru el să nege că ştie şi, pe de altă parte, i-ar deschide ochii asupra testului care urmează şi care constituie ultima noastră şansă. Te rog, rezumă-te la întrebările pe care le-am stabilit, Peter, şi nu face nimic în plus. Chiar întrebarea dacă

au mai lucrat cu raze gamma e puţin riscantă. Încearcă să te arăţi mai indiferent când o pui.

Bogert dădu din umeri şi apăsă butonul soneriei după care intră numărul cincisprezece.

Spaţioasa Cameră de Radiaţii era din nou gata pentru experienţă. Roboţii aşteptau liniştiţi în celulele lor de lemn, despărţite unele de altele, dar deschise toate spre centrul încăperii.

Generalul-maior Kallner îşi ştergea încetişor fruntea cu o batistă mare, în timp ce Calvin îi punea lui Black întrebări în legătură cu pregătirile.

— Eşti sigur că niciunul din roboţi n-a putut sta de vorbă cu ceilalţi după ce au părăsit camera de orientare?

— Pe deplin – o asigură Black. N-au putut schimba nici un cuvânt.

— Roboţii au fost puşi în boxe după indicaţii?

— Iată planul.

Psihologul îl privi atentă.

— Îhm.

Generalul privi şi el, plecându-se peste umărul ei:

— Cum i-aţi aranjat, dr. Calvin?

— Am cerut ca roboţii care au arătat o cât de mică ezitare în testele anterioare să fie puşi cu toţii în partea aceasta a cercului.

— De data aceasta voi sta eu însumi în centru, cu faţa spre ei, ca să-i pot observa mai bine.

— Vrei să stai în centru? Exclamă Bogert.

— De ce nu? Întrebă ea rece. Ceea ce mă aştept să surprind, va fi o reacţie de moment. Nu pot risca să las pe altcineva să fie observatorul principal. Dumneata, Peter, vei sta în cabina de observaţie şi nu-i vei pierde din ochi pe cei aşezaţi în jumătatea opusă a cercului. Domnule general, am dat dispoziţii ca fiecare robot în parte să fie filmat pentru cazul în care observaţia vizuală nu se va dovedi suficientă. Dacă va fi nevoie, roboţii vor rămâne exact pe locurile în care se află, până ce se developează filmele. N-are niciunul voie să plece sau să-şi schimbe locul. Ne-am înţeles?

— Perfect.

— Atunci hai să începem şi această ultimă încercare.

Susan Calvin şedea pe scaun, tăcută şi cu ochii ageri. De deasupra ei greutatea fu lăsată să cadă, dar, în ultimul moment, un mecanism îi schimbă traiectoria.

Un singur robot se ridică şi făcu doi paşi. Apoi se opri.

Dar dr. Calvin fu în picioare şi cu degetul întins spre el porunci:

— Nestor-10, vino aici. Vino aici! Vino aici!

Încetişor, împotriva voinţei sale, robotul mai făcu un pas. Psihologul strigă cât îl ţinu vocea lui ascuţită, fără să-şi ia ochii de la robot:

Cineva să scoată toţi ceilalţi roboţi din sală. Repede! Şi să-i ţină afară.

Auzi zgomot de învălmăşeală, şi sunetul unor paşi grei pe podea. Dar nu-şi mută privirea.

Nestor-10 – dacă chiar el era – mai făcu un pas, apoi sub imperiul gestului ei autoritar, încă doi. Se afla la numai trei metri distanţă când spuse cu un glas dezacordat:

— Mi s-a poruncit să mă pierd…

Din nou se opri.

— N-am voie să nu ascult. Până acum nimeni nu m-a găsit. Va spune că sunt un ratat… El mi-a spus că… Dar nu… Sunt puternic şi inteligent…

După fiecare ezitare, cuvintele parcă ţâşneau din gura lui. Mai făcu un pas:

— Ştiu o mulţime de lucruri… Va crede că… Deci, am fost descoperit… Ce ruşine… Tocmai mie să mi se întâmple… Să mă descopere un om… un om slab… încet…

Încă un pas; un braţ de metal o lovi deodată pe umăr. Susan Calvin căzu sub greutatea lui; simţi cum i se strânge gâtlejul şi lăsă să-i scape un strigăt.

Din ce în ce mai nedesluşit auzi cuvintele lui Nestor-10:

— Nimeni nu trebuie să mă găsească. Nici un om… iar degetul de metal o apăsa din ce în ce mai tare, zdrobind-o. În cele din urmă auzi un sunet metalic ciudat şi se prăbuşi, simţind presiunea braţului strălucitor şi nemişcat asupra întregului trup. Nestor-10, întins lângă ea, rămase imobil.

Iar acum asupra ei erau aplecate mai multe capete.

Gerald Black îşi pierduse cumpătul:

— Sunteţi rănită, dr. Calvin?

Dădu uşor din cap. Luară braţul de pe ea şi o ajutară să se ridice în picioare:

— Ce s-a întâmplat?

Răspunse Black:

— Am inundat sala cu raze gamma timp de cinci secunde. Nu ştiam ce se petrece. De abia în ultima clipă ne-am dat seama că vă atacase şi n-am mai avut vreme decât să dăm drumul la razele gamma. A căzut pe loc. Timpul a fost însă prea scurt ca razele să fie nocive pentru dumneavoastră. Nu fiţi îngrijorată.

— Nu-s îngrijorată – închise ochii şi se sprijini o clipă de umărul său. Nu cred că m-a atacat cu adevărat, a încercat numai. Ceea ce îi rămăsese din legea întâi îl ţinea încă în frâu.

Două săptămâni după prima întâlnire cu generalul-maior Kallner, Susan Calvin şi Peter Bogert îşi luară rămas bun de la acesta. Activitatea pe Hyperbază fusese reluată. Nava comercială, cu cei şaizeci şi doi de roboţi NS-2 în stare perfectă, plecase către destinaţia ei; şeful echipajului era înarmat cu o versiune oficială prin care să explice cele două săptămâni de întârziere. O altă navă, guvernamentală, îi aştepta pe cei doi roboticieni să-i ducă înapoi pe Pământ.

Kallner era din nou strălucitor în uniforma lui. Când îşi dădură mâinile, mănuşile sale albe luceau.

Calvin spuse:

— Trebuie distruşi şi ceilalţi Nestori modificaţi, bineînţeles.

— Vor fi. Vom lucra numai cu cei obişnuiţi sau, la nevoie, ne vom lipsi de roboţi.

— Bine.

— Dar spuneţi-mi. Nu mi-aţi explicat. Ce s-a petrecut?

Calvin zâmbi încordată:

— A, da. V-aş fi spus dinainte dacă aş fi fost sigură că va reacţiona astfel. Ştiţi, Nestor-10 suferea de un complex de superioritate care creştea mereu. Îi plăcea să creadă că el şi ceilalţi roboţi ştiu mai multe decât fiinţele omeneşti; pentru el era capital să creadă asta. Noi îl descoperisem. Avertizasem ceilalţi roboţi că razele gamma sunt distrugătoare – ceea ce este adevărat – şi le mai spusesem că între ei şi mine va fi un câmp de raze gamma. De aceea au rămas pe locurile lor, cum era şi firesc. Căci aşa cum le explicase chiar Nestor-10, nu avea nici un rost să încerce să salveze un om dacă erau siguri că vor muri înainte de a-l putea salva.

— Bine, dr. Calvin, până aici am înţeles şi eu. Dar ce l-a făcut pe Nestor-10 să-şi părăsească locul?

— Eu şi cu dl. Black am pus la cale o mică şiretenie. Porţiunea dintre mine şi roboţi a fost inundată nu cu raze gamma, ci cu raze infraroşii şi el ştia că sunt inofensive, aşa că s-a sculat să-mi vină în ajutor cum credea că vor face cu toţii, conform primei legi. Doar o fracţiune de secundă i-a trebuit până să-şi amintească că roboţii NS-2 obişnuiţi detectează prezenţa radiaţiilor, dar nu le pot identifica, că numai el singur poate identifica lungimea undelor, datorită cunoştinţelor primite aici pe Hyperbază, de la nişte oameni; era umilitor pentru el să-şi amintească pe moment. Roboţii obişnuiţi considerau radiaţia fatală, pentru că aşa le spusesem noi; numai Nestor-10 ştia că minţisem. A fost de ajuns să uite o clipă – sau să nu vrea să-şi amintească – că există roboţi mai ignoranţi decât oamenii. Însuşi complexul lui de superioritate l-a făcut să se dea de gol. La revedere, generale!

SFÂRŞIT